

תפיסת עולמו החינוכית של הרש"ר הירש בפרשנותו לתורה

ישי חי רוזנברג (שיעור מס' 174)

פתיחות וסגירות

חנך לנער, על-פי דרכו גם כן-יזקין, לא-יסור ממנה :

חלק א

משלי כב, ח

מי לא הפיר את מר פלוני אלמוני, ... החסיד והקנאי... וביתו היה מלא רק תורה ומצוות, ... לכל מה שלא היה לו תנך של יהדות טהורה לא נתן לגשת למפתח ביתו, ... מסר האיש הזה את נפשו על חנוף בניו ללמוד התורה באופן יסודי ולקיים המצוות באופן קפדני. הוא עשה את התורה לנושא הלימוד היחידי של בניו, כדי לשמר אותם מן הרעל שהיו מכניס אותו בשם השפלה; הוא מנע אותם מכל מגע עם איזה מדע שהוא, ולמד אותם לבזות כל מדע וכל חכמה החורגים ממה שפתיב בספרי הקדש. אומרים שהאיש הזה מת מתוך צער על כשלונו בחנוף בניו, כי אף אחד מהם לא נשאר יהודי שומר מצוות. כלם אבדו בסערת הרוחות שעברה את העולם באותה תקופה, ומטרתו של האיש הייתה דווקא להרחיק את בניו מרוחות אלו! מי שהפיר את האיש הזה ואת בניו, ובין כיצד החיש צערו של האיש על התנהגותם של בניו את מותו. מי שבדק על פי הפסוק שלנו (משלי כב, ו) את חנוכם של הבנים האלה, מפתח מהתוצאות השליליות של החנוף הזה. אם נרצה שילדינו לא יחלו בהצטננות בצאתם החוצה לשאף בפעם הראשונה, אז עלינו לשמר אותם מכל מגע עם האויר והרוח. אבל אם נרצה שילדינו יהיו חסונים נגד רוחות וסערות ויוסיפו חסינות גם בהמצאם במצב אויר קשה, עלינו להרגיל אותם בעודם בגיל רך לצאת החוצה ולהתהלך ברחובות למרות הרוחות העזות ולתת להם להתחסן נגד סערות וגשמי זעף. זהו כולל בתורת בריאות הגוף, ולכלל זה יש תוקף יתר בשטח הרוח והמוסר. לא נוכל להסתפק בזה שנלמד את בנינו שיקימו תורה ומצוות בתוך הבית והמשפחה, בתוך חברה בדוקה של אנשים שוים להם בדעה ובהשקפה. אסור לנו להסתיר מפניהם את הנגידים השוררים בין ישראל לעמים... עלינו לשאף ולהשתדל שגם בתוך סביבה זרה ישארו נאמנים לחנוף שקבלו בבית, למוסר התורה ולמצוותיה. עלינו להתאמץ ולשאף לכך שיתחזקו מעמד גם בעמדם בפני סגנון חיים זר המושך את הנפשות הצעירות אליו. ... ולבסוף יצאו בנינו מן הנסיון הקשה באותה דבקות לתורה ולמצוות שבה התחנכו. יתר על כן הם יתחזקו ויתחסנו במדה כזאת שיוכלו לעמוד כנגד כל המכשולים, ומתוך כך שהפירו גם את מה שעומד בנגוד לשאיפות הוריהם וחנוכם, למלאו התלהבות רבה ויחבבו יותר את מקור המים החיים של ההשקפה היהודית ואת ערך ידיעותיהם בתורה.

ישורון, תמוז תרכ"ב (1862), עמ' 463-473

תורת החנוף של הירש אינה נתנת להפרדה מן הביוגרפיה האישית שלו כשם שאין להפריד בין תורתם ואישיותם של פדגוגים רבים.

אליעזר שטרן, אישים וכיוונים, עמ' 56

נדמה לי שמון הדיון הוא שחקר הפרשנות היהודית של המקרא יתנהל בשני אפיקים: מצד אחד, עליו לנסות לשחזר את הרקע ההיסטורי שבו נוצר הפרוש, כדי להבין את טיב הבעיות אשר כלפיהן קבע הפרשן עמדה בפרוש, ומצד שני, עליו לתאר משנה פרשנית על יסוד כללי שטתו של הפרשן עצמו.

א' טויטו, "בין פשוט לדרש - דעות, מח (תש"ס), עמ' 193

דומה שאין לה פרוש שבת קולה של התקופה בוקעת מכל עמוד ועמוד שבו, כפרושו של הרב הירש זצ"ל.

הרב ר"ב פוזן, "להופעתו של ספר בראשית עם פירוש הרש"ר זצ"ל", שמעתין, 12-13 (תשכ"ז), עמ' 105

אולם גדול היה כחו של רש"ר הירש, לא רק בעצם העבודה שהוא חפץ משמעות לכתובים, אלא גם בטיב המשמעות שהוא יחס להם. שהרי התורה היא עמקה מני גם, ואין קו למשמעות המקפלות ברבדיה השונים. וכל דור וכל אדם קבל מאת ה' את התורה המיוחדת לו, המתאימה לשרש נשמתו. ושבח גדול הוא לרש"ר הירש, שהיה צדיק שתול בדורו, והוא מצא בתורה את המשמעות המתאימה לתקופתו. הוא ידע את נפש הדור, והבשורה שהוא מסר להם בשם התורה הרחיבה את הדעת והלהיבה את הנפש והאחיבה את התורה על לומדיה ומקימיה.

הרב מרדכי ברויאר, "פירוש רבי שמשון רפאל הירש לתורה", מחניים 4 (תשנ"ג), עמ' 350

ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור ויגר בגרר:

בראשית כ, א

וסתם הפתוב ולא פָּרַשׁ, מה רָאָה אַבְרָהָם לַעֲזֹב וְלוֹ לַפָּרֶק זָמַן מְסִיָּם אֶת אַרְצוֹת הַהָר הַנוֹשְׁבוֹת, וְלָלֶכֶת לַחֲבַל הַנְּגֵב הַמְשַׁפְּעִים בְּמַדְבָּרוֹת מְנַגְּבִים מְכַל טוֹבָה? ... נִרְאָה שֶׁמִּתּוֹךְ הַסְּמֶכֶת הַמְּסַע לְמַהֲפַכַת אֶרֶץ הַכֶּפֶר, אֶפְשָׁר לְהַסִּיק שְׁסֻמִּיכוֹת עֲנִינִים הַיְתֵה פֶּאֶן. נִתַּן אֵף לְשַׁעַר שֶׁהַמְהַפֵּכָה הַאֶקוֹלוֹגִית - "וַיְהִינָה עֲלֶיהָ קִיטָר הָאֶרֶץ כְּקִיטָר הַכַּבְּשָׁן" (בראשית יט, כח), פְּגָעָה גַם בַּשְּׂדוֹת-הַמְרַעָה שֶׁבְּהַר יְהוּדָה וּבְמַדְבָּרוֹ, וְאַבְרָהָם הֶצְרַף לְבִקֵּשׁ לַעֲדָרָיו הַמְרַבִּים שְׂדוֹת מְרַעָה חֲלוּפִיִּים בְּחֲבַלֵי אֶרֶץ אַחֵרִים.

פרופ' יהודה קיל, דעת מקרא, בראשית כרך ב, עמ' נו

בראשית רבה פרשה נב סימן א

ויסע משם אברהם ארצה הנגב, רבי אבון פתח: ואולם הר נופל וכול וצור יעתיק ממקומו (איוב יד, יח), ואולם הר נופל זה לוט שנופל מהר, וצור זה אברהם, יעתיק ממקומו פנה ממקומו, לפי שחרב מקומו של סדום פסקו העוברים והשבים ואמר מה אני מפסיק צדקה מביתי? הלא ונטה לו אהל בגרר, הלא הוא דכתיב: ויסע משם אברהם.

רד"ק בראשית כ, א

ואולי נסע משם לארץ פלשתים כדי לשפן בכל הארץ אשר נתן לו האל פעם בזה ופעם בזה, כדי שיחזיק בכלה כי ארץ פלשתים בכלל הארץ שנתן לו האל כמו שכתבנו במה שפרש לו האל האמות שנתן לו, וארץ פלשתים בכלל ארץ הפנעני היא ומנחלת בני יהודה, וזה שאמר ארצה הנגב כי נחלת בני יהודה לדרום ארץ ישראל היתה.

ספורנו בראשית כ, א

וישב בין קדש ובין שור: בין שתי עירות גדולות, כדי לקרא שם "בשם ה' אל עולם" (להלן כא, לג), כמו שעשה אחר כך (שם) להגביר ברית לרבים.

מלבי"ם בראשית כ, א

ויסע משם, התורה לא בארה סבת הנסיעה, וחז"ל נתנו בו טעם מפני שם רע של לוט, או כמ"ש המדרש שחזלו עוברי דרכים על ידי חרבן סדום ולא יכול לקיים הכנסת אורחים, ... והעקר כי ידע רצון ה' שלא ישב במקום אחד רק הלוך ונסוע לפרסם אמונת ה', ולהיות גר בארץ כארץ נטה ללון, ולאות כי חיי העולם הזה אינם עקרים וימי האדם כצל, ואל מקומו ישאף לאור באור החיים כמ"ש כי גרים אנתנו לפניך (דברי הימים א', כט, טו), ונסיעתו הנה הנגבה, וישב תחלה בין קדש ובין ברד עם באר לחי ראי, ואחר כך גר בגרר.

פירוש הרש"ר הירש בראשית כ, א

אברהם ישב ושיבת קבע בין קדש ובין שור; אך "גר" ושיבת עראי גם בגרר. ויש לבקש טעם לשני מעשים מנגדים אלה. כבר ראינו, שבאראשונה בקש אברהם לבדוד את עצמו ואת אנשיו מסביבת הערים ומחברתו; ומשום כך אנה למושב הרשון את הנגב השומם, ורק בהדרגה התחיל קושר קשרים עם הערים; ולאחרונה הוא ישב בין בעלי בריתו: ענר, אשכל וממרא המתניחסים אליו בכבוד ובדידות. עתה, עם ערוב ימיו, אנו רואים אותו חוזר אל הנגב. אברהם קובע את מושבו בין קדש ובין שור, בסביבה מבדדת, בארץ לא נושבת, בקרבת מדבר שור, הידוע כשפמון גמור; אך מצד שני הוא מבקש קשר גם עם חיי הערים, ו"גר" לפרקים בגרר, היא בירת מלכי פלשת. אם לא טעינו בכל, הרי אנו מעזים לומר, שהצפייה הקרובה להלדת הבן היא היא, שהביאה את אברהם ושרה לכלל ההחלטה לשנות את מקום מושבם. יצחק חזב להתחנך בבדידות, ברחוק מקום מפל השפעה מזיקה. ברם הבדוד המחלט, המונע מהחניך כל מגע עם חיים אחרים, עם מחשבות ושיאיפות אחרות אף הוא אינו אלא שגיאה חנוכית מסכנת. צעיר שמעודו לא ראה חיים השונים מחיי הוריו; מימיו לא למד לכבד את מוסר אביו, בהשואה עם ערכים זרים ומנגדים; צעיר כזה ודאי יפול קרבן, עם פגישתו הראשונה, לכל השפעה קלה; כדרך שהמתיירא מהאור ומסתגר בחדר מבטח לו, שילקה בנזלת עם יציאתו הראשונה לאור החפש. בו אברהם, העתיד לשאת מורשת אברהם חזב, מזמן לזמן, להכנס לעולם הזר לרוח אברהם; יעריף שם את השונה והמנגד, ויחסן את עצמו להחזיק בהליכות אברהם בתוך עולם המנגד להן. לשם כך בוחר אברהם בבירת פלשת. דומה, כי בארץ פלשתים לא פשטה השחיתות באותה מדה שאליה הגיעה בכנען; ולכן לא חלה על פלשת גזרת הפליה שנגזרה על האמרי לאחר ששלם עונו.

חלק ב - האב והאם ותפקידם בחינוך הילדים דמות האב ותפקידיו החינוכיים

חורב

- א. פתוח כוחות הגוף;
- ב. פתוח אוזרות הרוח;
- ג. החינוך לעצמאות כלכלית.

חורב פרק פד

הפרשנות לתורה

ויהי כהיום הזה ויבא הבינה לעשות מלאכתו ואין איש מאנשי הבית שם בבית:
בראשית לט, יא

פירוש הרש"ר הירש בראשית לט, יא

כהיום הזה. בטוי זה איננו ברור. ו"כהיום הזה" מתנחסים בדרך כלל אל זמנו של המספר או של הקורא. שני הפרושים אינם אפשריים כאן. אם נחס את הבטוי לזמן המאריך, יהא פרושו אולי: 'ביום אשר כזה', והוא מוסב אל האמור למעלה: 'יום יום'. באותו יום כבר נסתה את אמונות הפתוי ביוסף, ואף על פי כן העיז יוסף 'ביום אשר כזה' להיות בקרבנה, אם כי לא היה עוד איש בבית. אם כן, תהיה כאן תפיסה על יוסף, ואכן הוא בא על ענישו משלם. **אסור לאדם להאמין בעצמו ולסמוך ללא סיג על כוח עמידתו המוסרית.**

דמות דיוקנה של אם

ויהי כאשר ראה יעקב את רחל בת לבו אחי אמו ואת צאן לבו אחי אמו ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר וישק את צאן לבו אחי אמו:

בראשית כט, י

הזכיר בפתוח הזה כמה פעמים "אחי אמו", להודיע כי כל מה שהשתדל יעקב בצאן לבו להשקותם ומה שהיה חומל על רחל בת לבו, לא עשה לכבוד לבו רק לכבוד אמו, בשביל שהיה אחי אמו. ומפני זה בכל פעם שיזכיר הכתוב שמו של לבו הרשע יזכיר בכל פעם "אחי אמו", לבאר כי לא היה משקה צאנו של לבו כי אם בשביל שהיה אחי אמו, וזכר בלבד את אמו אשר אהבתו שנתנה לו העצה הזאת לבא אליו.

רבינו בחיי בראשית כט, י

מעשי האבות שישמע מפיך או שיקרא בתורה, ולמדו אותו להפיר מקרוב את יעודו כבו ישראל, ואתה תשרה בלבד בוד, אהבה וקורת רוח גיעודו כבו ישראל; שישמח בחייו בעתיד ובמעשיו פאדם-ישראל, שיתחבר אל כלל ישראל ויפיר טובה למושל ולאריך וירחש אהבה לעולם שלו. הרגל אותו במקדש בקיום המצוות המעשיות בחוג בני משפחתו וחבריו, חובות הצדק והחסד הכלולות במשפטים, בחקים ובמצוות. חנך אותו לשמור על חייו, על בריאותו ועל גופו, על הרכוש, השמחה, השלום והכבוד לסביבתו, שיכבד כל צור שמסביבו, שלא ישחית בידו צמחים ועצמים ולא יציק לבעלי חיים. **יסתפק במועט ויהיה צנוע ומתון בהנאת גופו,** במעשיו ובדבורו, יהיה נח ללמד מאחרים ויתרם בראיון לשלום הזולת, ששתתף וישמח בשמחת חבריו, ויהנה ברוחה, ברגע ובטפול שזכה להעניק לאחרים.

חורב פרק פד עמוד 389

ברם היסוד והדרך לכל, היא ידיעת השפה, שפת האם, ושפת התורה. בעת ובעונה אחת ובקהלם, ירכש כל ילד בישראל בקיאות בשפת ארצו ובשפת כתבי הקודש: עברית. ... דרך שפת דבורו וחשיבתו מקבל הילד את כל כוון מחשבתו וצביונה, וכבר אמרו חכמינו ז"ל בספרי בפרשת עקב: 'מיכן אמרו פשהתינוק מתחיל לדבר **אביו** מדבר עמו בלשון הקודש ומלמדו תורה ואם אין מדבר עמו בלשון הקודש ואינו מלמדו תורה ראוי לו כאילו קוברו'. על ידי ידיעת לשון הקודש **אתה** שם מפתחות בידו להבין שפתבי הקודש אמורים להיות לו יסוד חייו ומקורם, וגם יהיו לו מלומים קבועים כל ימי חייו.

חורב פרק פד עמ' 385

עליכם (ההורים) להפוך לידידים של ילדכם, כדי שהם יהיו לכם לידידים. ואז, כאשר נפשם קשורה בנפשכם, תוכלו להניח להם, בלי אימה ופחד, לצאת אל העולם הגדול. מעבר להרים ובקעות, לארצות ונמים ישאו תמיד בלבם את דמות דיוקנכם, ובשעת נסיון היא תופיע, כמו ליוסף הצדיק בשעתו, בתזכרת ואזהרה, ותהיה להם למלאך הגואל למען לא יתדרדרו ויהיו ראויים להוריהם.

חורב פרק פד עמוד 391

פירוש הרש"ר הירש בראשית כט, י

שלוש פעמים מדגיש הכתוב, שְלָבָן הָיָה אַחֵי אִמּוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. מעשיו של יעקב פאן היו מדרכים **מזכר אמו**, **שדמות דיוקנה נראתה לו ברחל**. הן מיד אחר כך הוא אומר: וַיִּשָּׂק יַעֲקֹב לְרַחֵל. אֲלֵמָּלָא אוֹתוֹ רָמַז חוֹזֵר וְנִשְׁבָּה, הֵייוֹ דָּנִים אֶת הַתְּהַנְּהוּתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב כְּמַעֲשֵׂה אֲבִירוֹת לְנַעֲרָה יָפָה. כֵּן, בְּפִגְיֵשֶׁת מִשָּׂה וּבְנוֹת יִתְרוֹ, הַשְּׂנוּי הַבּוֹלֵט בְּמִין הַכְּנוּיִים מוּצֵיא מִדַּעְתָּה שֶׁל הַשְּׂקָפָה מַעֲיֵן זֶה, וְחוֹזֵר וּמְאַשֵּׁר שֶׁלֹּא מְשִׁיכָה מְנִית, כִּי אִם חוֹשֵׁ הַצֶּדֶק הָעֲרָנִי, הוּא שֶׁהַדְרִיף אֶת מַעֲשָׂיו. "וַיִּבְאֹו הָרַעִים וַיִּגְרָשׁוּם" (שמות ב, יז), הָרַעִים הַגְּסִים גְּרָשׁוּ אֶת הַנְּעֻרוֹת, לְלֹא הַתְּחַשְּׁבוֹת בְּמִין הַחֲלָשׁ; "וְקָם מִשָּׂה וַיּוֹשַׁעוּ", מִשָּׂה הַצִּיל אוֹתוֹ בְּגִלְל חֲלָשְׁתּוֹ, כְּנָשִׁים; וְאַחֵר: "וַיִּשָּׂק אֶת צֶאֱנָם", חֵשׁ לַעֲזָרְתּוֹ בְּלֹא כָל מְנִיעַ מִיָּנִי. אֵף כֵּן: אִם כִּי רַחֵל הִיָּתָה יָפָה, רָאָה בָּהּ רַק קְרוֹבָהּ. דָּבָר זֶה מִתְּבַטֵּא גַם בְּבִכּוֹ, שֶׁכְּמַעֲט וְאֵין לְמַצֵּא לוֹ מְנִיעַ אַחֵר. מִי יוֹדֵעַ מַה רַב הָיָה הַזְּמַן שֶׁעָבַר עַל יַעֲקֹב בְּנִדְוִי, בְּלִי שְׂרָאָה נֶפֶשׁ קְרוֹבָהּ. וְהִנֵּה לְפָתַע הוּא רוֹאָה אֶת רַחֵל, בֵּת אַחֵי אִמּוֹ, וְדָמוֹת אִמּוֹ יַעֲוֹרָה וּמִתְגַּבְּרֶת בְּלָבוֹ, עַד לִיְדֵי דְמַעוֹת. הַדְּמַעָה מְרָאָה, כִּי הַנְּשִׁיקָה הִיָּתָה מוֹסְרִית כְּלָה, וְגַם בְּשַׁעָה שֶׁדָּאָג לְצֵאֵן, רַק כִּבֵּד אֶת אִמּוֹ. כְּלוּם לֹא הָיָה כְּמִתְמִיחַ בְּעֵינֶיהָ, כְּאַשֵּׁר נָפַל עַל צְנֹאֲרֶיהָ, נָשַׁק לָהּ וּבָכָה? מִשׁוּם כֵּן הוּא נִשְׁמַט מִמֶּנָּה, וּמְבַאֵר לָהּ אֶת סִבַּת הַתְּרַגְּשׁוֹתוֹ.

וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הוּא הִיָּתָה אִם כָּל חַי:

בראשית ג, כ

הרש"ר הירש - "הנה נחלת ה' בניים", "ישורון" חשוון תרכ"ב (1861)

"אם" משורש "אם" הוא התנאי היסודי של מהותו הגשמית, הרוחנית והמוסרית של היגד. אדם הראשון לא קרא את אדם כל חי בשם "חיה", פרוש המתיחה הגשמית, כי אם בשם "חיה". פרוש: נותנת חיים רוחניים (על שם יחווה דעת). כמו כן אמר הקב"ה אל אברהם אבינו שלא יקרא עוד את האם הראשונה בישראל בשם "שרי" (מלשון שרה=מושללת), כי אם בשם "שרה" (מלשון משורה = הקובעת את המדה), כלומר, האם מחנכת לחוש ולרגש עדיו לקבוע את המדה הנכונה של מוסר ודך ארץ. אפיה הרוחני והמוסרי והשפעתה של האם מהיום את נקדת הכבד של החנוך לאפי רוחני ומוסרי.

יסודות החינוך ב, עמ' ע

האם היא המתיחה את הדור הבא, שימשיך להגשים את יעוד האדם. לאחר שהאם הייתה 'חיה' עם לדת היגד, הרי כשמגיעה שעת חנוכו של היגד עליה להפוך ל'חיה', לחוות לפניו את דעתה ועל ידי כך לפתח ולעצב את הלך מחשבתו וארח דבורו. מבחינה חברתית נקרא כל יגד על שם אביו, אבל שפת דבורו נקראת 'שפת האם', כי היא היא המפתחת את הלך מחשבתו ואת דבורו, ושוקדת להחזיר בו את הידיעות היסודיות הטבעיות על סביבת הבית. ... כך מכשירה האם, ה'חיה' האמתית, את כוח הדבור והחשיבה של ילדה לקראת חינוך בבית הספר. אך יחד עם זה היא מכשירה אותו גם לקראת כל חינוך בעתיד.... האם מלאה את תפקידה העקרי בפתוח כוחותיו הרוחניים ובהעשרת אוצר המלים של היגד.

אבן עזרא בראשית ג, כ

ויקרא חנה הוי"ו והיו"ד מתחלפים, וכן: הנה נד ה' הויה (שמות ט, ג), ואתה הוה להם למלך (נחמ"ו, ו). ולא קראה ביו"ד כי מה הפרש יש בין שמה ובין שם החיות.

כלי יקר (ר' שלמה אפרים מלונטשיץ - 1540 - 1619), בראשית ג, כ

למה קרא לה שם עכשיו אחר החטא, ועוד חיה הוה לו לקרוא? ונראה כי קודם החטא נקראת חיה על שם אדם כל חי ואחר החטא שנקמה מיתה לדורות החלף שמה מן חיה לחיה כי חיה נגזר מן לשון חויה דהיינו נחש, ובא הכתוב לתרץ למה לא קראה נחש בפרוש אלא: לפי שקודם זה הייתה אדם כל חי ונקראה חיה, על כן בהחליפו שמה לא הצריך להחליף כי אם יו"ד ביו"ד כדי שישאר לשם שם ראשון במקומו:

פירוש הרש"ר הירש בראשית ג, כ

חנה: לשון פעל משרש "חיה": הנותנת חיים. כבר נודע לאדם שעתיד הוא למות; וכבר נאמר לו שאשתו תלד לו בנים; באותה שעה הוא קרא לה "חיה", שכן היא הנותנת חיים לכל חי. האדם ימות, אך האנושות תחיה; בזכות האשה חיה גם האיש ויקום בבניו אחריו. יכול היה אדם לכעוס על אשתו שבעטיה נטרד מן עוון; אך הוא קורא לה על שם הגדול שבתפקידיה! ... היא המצלה מן המות, היא הנותנת חיים, ובזכותה נעשה האדם בן אלמות. ותן דעתך: אין הוא קורא לה "חיה", אלא "חיה". "חיה" מורה תמיד על החיאה רוחנית. "חיה דעת" (תהלים יט, ג), "אחוד" (איוב טו, יז). מפל הבחינות האשה היא אדם, בחינת "אם" ותנאי כפול. ממנה לא רק חיי הגוף, אלא חיי הרוח והנפש. היא "המתיחה" את הדור הבא, שימשיך להגשים את יעוד האדם.

שְׂרֵי אֲשֶׁתְּךָ לֹא תִקְרָא אֶת שְׂמָה שְׂרֵי כִי שְׂרָה שְׂמָה :

בראשית יז, טו

פירוש הרש"ר הירש, בראשית יז, טו

לא תקרא את שְׂמָה שְׂרֵי כִי שְׂרָה שְׂמָה ; היא הנה "שְׂרָה" ; היא קובעת מדה ושומרת על המדה ; יש בלבה הרגשה עדינה, מידה עדינה לכל טוב ויָשָׁר, לכל נאה והוגן וקדוש ; היא מקימת בעצמה מידה זו של משפט ומוסר, של נימוס אלהי אמת ; היא יודעת מה מתאים לו לאדם טהור בכל עת ובכל התנאים ; ובשפוט עדין היא מעריכה את הכל באמת מידה זו. זו מדת שְׂרָה כָּבֵד הַיּוֹם וְלֹא רַק לְעֵתִיד לְבוֹא. ... במקום שְׂרָה היא אשה ואם, לא תעזו ההמוניות להראות את פניה ; שְׂרָה היא התגלמות הטהרה והמוסר. ואכן, מהמשך הדברים נראה, שאין דיו לאדם שהוא בן לאברהם, אם שְׂרָה איננה אמו. האב מוריש את ערכי הרוח ; ואלו האשה הטהורה מורישת לבניה את ההרגשה העדינה של הנפש ; ממנה אמת מידה להגינות מוסרית הולמת. וכך אומרים רבותינו על אשת חיל פדגמת שְׂרָה : 'אשת חיל עטרת בעלה' (משלי יב, ד) בעלה נתעטר בה והיא לא נתעטרה בבעלה' (בראשית רבה מז, א).

יסתפק במועט ויהיה צנוע ומתון בהנאת גופו

ויקראו **בית ישראל** את שמו מן והוא כזרע גד לבן וטעמו כצפוחת בדבש :

שמות טז, לא

פירוש הרש"ר הירש שמות טז, לא

בית ישראל אלו הנשים, שעליהן משתתת המשפחה ומסכת חיי הבית, והן קראו את שמו מן : מנה שנתנה מיד ה'. וכבר הטעימו "דורשי רשומות", החוקרים בדקדוקי הכתוב, את משמעות הפסוק הזה : "בית ישראל קראו את שמו מן" (מכילתא פאן). מתנת המן אמורה היתה להקנות ולטפח את מדת ההסתפקות, יחד עם טוב לב ובטחון בה' ובהשגחתו, ומדה זו תלויה בראש ובראשונה בנשים ובהליכותיהן בבית. לפיכך יש חשיבות לעבודה, שדוקא הנשים הכירו במן ראשונה את מתנת ה', הנותן לאיש לפי הראוי לו וכדי צורפו, והן קראו את שמו "מן" למען ישיבוהו אל לבן :

פירוש רש"י שמות יט, ג

כה תאמר לבית יעקב - אלו הנשים, תאמר להן בלשון רכה :

אלה תלדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה הנה רעה את אחיו בצאן...

בראשית לז, ב

פירוש הרש"ר הירש שמות יט, ג

כה תאמר לבית יעקב - רעיון יסוד זה יש לקרבו אל לבו ואל הבנתו של "בית יעקב", דהיינו המשפחה, ובמיחד הנשים שהן עמודי התווך של חיי המשפחה.

פירוש הרש"ר הירש בראשית לז, ב

בן שבע עשרה שנה : כלנו בנים לשנות חיינו שעברו. מדעת ושללא מדעת, הרי הן **אמהותינו**, מחנכות אותנו, ומעצבות את דמותנו.